PAULI APOSTOLI LOCUS IN EPISTOLA AD HEBRAEOS XI. 4. TENTATUS.

Arduum negotium est Sacrae Scripturae locos iam olim in antiquissimis libris depravatos certa et evidenti emendatione in integrum restituere. Multi in genere hoc multa eximia et praeclara excogitarunt, sed quia pauci sunt qui in talibus certo iudicio vera a falsis dignoscunt, et plerique neque vulgatam librorum omnium etiam vetustissimorum scripturam mendosam et vitiosam esse posse intelligunt et propterea veritatem recte coniiciendo repertam non agnoscunt, factum est ut etiam palmariae emendationes tantum non ab omnibus utpote *coniecturas* anxie reformidantibus temere reiicerentur. Ut uno exemplo defungar, ecqua potest esse felicior et praeclarior emendatio quam qua Ioachim Camerarius restituit locum Iohannis in Euangel. XIX. 29, ubi in libris est: *οἱ δὲ πλήσαντες σπόγγον ὄξους καὶ ὑσσώπῳ περιθέντες προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ ϛόματι*, sed verum est, ut ille acutissime perspexit: *καὶ ὑσσῷ περιθέντες.* Romani enim militis *pilum* scriptores Graeci *ὑσσόν* appellant, quod quum sequiorum temporum scribae nescirent propptereaque haererent in veteri scriptura ΥCCΩΠΕΡΙΘΕΝΤΕC, ut solent, notius vocabulum substituerunt sententiae securi, et sic nata est vulgata lectio sensu vacua: *ὑσσωπῷ περιθέντες.* Qui Graeci scriptores de rebus Romanorum scripserunt saepe *pila* aut commemorant aut describunt eaque certo perpetuoque usu *ὑσσούς* appellant, ut *togam τήβεννον* et *senatum σύγκλητον* et *consulem ὕπατον* aliaque Romanis propria certis nominibus appellare solent. Exempla

multa sunt apud Polybium, Plutarchum, Appianum, alios. Describit *τὸν ὑσσὸν* Polybius V. 23. quibus addo testimonium Dionysii Halicarn. Antiq. Rom. V. 46: *ἐκ τῶν καταπεπηγμένων παρὰ ταῖς σκηναῖς ὑσσῶν· ἐςι δὲ ταῦτα βέλη Ῥωμαίων, ἃ συνιόντες εἰς χεῖρας ἐξακοντίζουσι, ξύλα προμήκη τε καὶ χειροπληθῆ τριῶν οὐχ ἧττον ποδῶν σιδηροῦς ὀβελίσκους ἔχοντα προὔχοντας κατ' εὐθεῖαν ἑκατέρου τῶν ἄκρων μετρίοις ἀκοντίοις ἴσα σὺν τῷ σιδήρῳ. ἐκ τούτων δὴ τῶν ὑσσῶν περὶ τοῖς ἄκροις τῶν ὀβελίσκων φλόγες ἀνήπτοντο.* Graeculi igitur et rei et nominis ignari pro ΥϹϹΩ substituerunt ΥϹϹΩΠΩ, notum sibi vocabulum e libris V. T. et Epistola ad Hebr. IX. 19. Egregiam Camerarii emendationem non tantum imperitum vulgus repudiavit, qui MUMSIMUS *propter fidem veterum membranarum* malunt legere quam SUMSIMUS de coniectura emendatum, sed acuti etiam et ingeniosi Theologi et Graece scientes non capiunt illius emendationis praestantiam et nescio quas ineptias ex *hyssopo* nectere malunt. Fortasse in ea emendatione non plane inest illa palaeographica *πειθανάγκη*, quae etiam pertinacissimos vulgatae scripturae assertores et defensores invitos ac renitentes ad verum agnoscendum trahit. Incidi nuper in locum sic depravatum ut vera lectio ex ipsis litterarum ductibus, si quis hoc agit et perite manum admovet, emicet ultro. Quum in Woidii Editione Codicis Alexandrini Epistolam ad Hebraeos legerem incidi in hunc locum XI. 4:

ΠΙϹΤЄΙΠΛЄΙΟΝΑΘΥϹΙΑΝΑΒЄΛΠΑΡΑ
ΚΑΙΝΠΡΟϹΗΝЄΓΚЄΝΤΩΘΩΔΙΗϹ
ЄΜΑΡΤΥΡΗΘΗЄΙΝΑΙΔΙΚΑΙΟϹ.

Ut vidi, ut scripturae vitium deprehendi et quid esset reponendum intellexi, sed credebam unum esse de multis mendis, quibus Codex Alexandrinus passim deformatur, et genuinam ac sanam lectionem in libris emendatioribus servatam exstare. Fallebar: apud omnes fideli concordia editur: *Πίςει πλείονα θυσίαν Ἄβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκε τῷ Θεῷ*, quae verba ita accipi video ut Abel MAIOREM HOSTIAM *quam frater Deo obtulisse* dicatur, quod neque verum est neque in Graecis inest. Cur Abel maiorem Deo hostiam quam frater obtulisse dicatur nemo intelligit, et nihil huiusmodi est in antiqua narratione, unde haec sumta esse constat, Genes. IV. 3 sq.: *καὶ*

ἤνεγκε Κάϊν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ Κυρίῳ καὶ Ἄβελ ἤνεγκε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων καὶ ἀπὸ τῶν ϛεάτων αὐτῶν. καὶ ἐπεῖδεν ὁ θεὸς ἐπὶ Ἄβελ καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ Κάϊν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προσέσχεν. Praeterea *maiores hostiae* ita dicuntur ut victimae victimis opponantur, id est pecudes pecudibus maiores minoribus, quod de aetate accipiendum esse docet locus Livii XXII. 1: *Decretum ut ea prodigia partim* maioribus hostiis *partim* lactentibus *procurarentur.* Graece autem eo sensu non *θυσία* sed *ἱερεῖον* dicitur, neque *πολλὴ θυσία* aut *πλείων*, sed *μέγα ἱερεῖον* aut *μεῖζον.* Sed non potest melius mendosa lectio redargui quam sic ut ei veram opponas, et quomodo haec in illam conversa sit luculenter demonstres. In ea re triplici utendum est palaeographica observatione: primum sciendum est in Codicibus antiquissimis Π et Η oculis discerni non posse. Utrum Π an Η scriptum sit non aliunde quam ex Graecitatis notitia et cuiusque loci sententia colligi cognoscique potest. Inspiciat mihi aliquis aut Herculanenses papyros aut Hyperideas orationes scriptas in libro papyraceo aliquanto vetustiore quam aut Vaticanus Codex est aut Alexandrinus aut Frederico-Augustanus, cuius reliquam partem nuper e monte Sinaitico retulit Tischendorfius, quem vehementer fallit opinio, quam semel et iterum professus est, illum Codicem esse unum omnium qui supersint antiquissimum, ut alio tempore demonstrare conabor. Ut in illis libris Π et Η dignosci prorsus nequeunt et propterea temere ubique permiscentur, sic Α, Δ et Λ tam tenui discrimine diremta sunt ut saepissime oculorum aciem fugiat, quamobrem passim Α, Δ et Λ a scribis alias res agentibus mirifice confunduntur. Exempla harum confusionum ubique sunt obvia. Pauca dabo de multis. In Valckenaerii Schedis Criticis ineditis de litterarum in libris Mss. permutatione haec annotata sunt:

»Π et Η. *Apud Gale ad Apollod.* p. 5. *Πιόνη pro Ἠϊόνη.*
»*Gataker* II. p. 131. *D. πρὸς L. Ἠρὸς Eris.*
»*Ad Hesych.* p. 1616, 23. *Ἠιθόμην L. Πυθόμην.*
»*Hesych. Ἠροπᾶν ἦμαρ. L. Πρόπαν.*
»*Ἠέρι pro περὶ D'Orv. in Charit.* p. 171.
»*Ἐμηρέπης ἔφορος apud Plutarch.* 2. p. 220. C. *L. Ἐμπρέπης.*

»Πρόδοτον *L.* 'Ηρόδοτον. *Maxim. Tyr. Heins.* p. 84."

Similia his undique plurima congerere poteris. Ex solo Hesychio utriusque generis errorum pauca specimina subtexam, quae apud eum κατὰ ϛοιχεῖον disposita non scribarum hallucinationes esse sed ipsius Hesychii, Grammaticorum, ut aiunt, eruditissimi, errores esse intelliguntur, ut est illud 'Ηροπᾶν ἦμαρ, quod inter "Ηροντο et "Ηρος collocatum est. Sic 'Αέρον dedit pro Δέρον, Αἶται pro Λιταί, 'Αλμήτην pro 'Αδμήτην, "Αοιγον pro Λοιγόν, 'Απόδοντο pro 'Απόλοντο, 'Αριϛῆραι pro Δρήϛειραι, "Αρτι μάγεν: ἐχωρίσθησαν, quadruplici errore pro Homerico ΔΙΕΤΜΑΓΕΝ

τώγ' ὡς βουλεύσαντε διέτμαγεν,

Δείληθι pro Δείδιθι, 'Ελέννάζεν pro 'Εδέννάζεν, 'Ιάδος pro 'Ιλλός, Λῆται pro 'Αῆται, Λίξαντα pro 'Αΐξαντα, Λαϊάν pro 'Αλίαν, Πλακάτην: ἐριουργικὸν ἐργαλεῖον pro 'Ηλακάτην, Σκιλλεῖον pro Σκιαδεῖον, 'Ομηνήν pro 'Ομπνήν, Κατέκπλησαν: κατεπράϋναν pro Κατεκήλησαν, similiaque complura. Si Grammaticorum eruditissimus potuit Πλακάτην dare pro 'Ηλακάτην, et 'Ηροπᾶν pro Πρόπαν in Homerico πρόπαν ἦμαρ, quid tandem indoctos scribas commisisse putemus?

Confusionis litterarum Λ et Δ duo lepidissima exempla e Dionysio Halic. afferam. In libro I. 33. Ant. Rom. λέγονται (οἱ 'Αρκάδες) εἰς 'Ιταλίαν πρῶτοι διακομίσαι μουσικὴν τὴν δι' ὀργάνων, ἃ δὴ λύρα τε καὶ τρίγωνα καὶ Λυδοὶ καλοῦνται. Novum est hoc et ante hunc diem inauditum instrumentum musicum οἱ Λυδοί. Ioachim Camerarius pro ΛΥΔΟΙ malebat ΑΥΛΟΙ legere, »*non absurde*" ut bonus Sylburgius suavissime annotavit. In libro III. 69. ara Iuventutis posita esse narratur in templo Capitolini Iovis πλησίον τοῦ ἕλους. Sylburgius annotat: »*vix est ut credamus in Iovis Capitolini templo fuisse paludem*," itaque ἕδους reposuit. Rectissime: sed quod *sacrarium* opinatur esse fallitur. Iovis *signum* ἕδος dicitur, ut omnium Deorum. Emenda obiter Callimachi fragm. 105 Ern.

καὶ γὰρ 'Αθήνης
ἐν Λίνδῳ Δαναὸς λᾶαν ἔθηκεν ἕδος.

imo vero λᾶν ἀνέθηκεν ἕδος.

Etiam tertia palaeographica observatione ad tollendum vul-

gatae vitium utendum erit. Notum est I productum in libris antiquis ЄI scribi solere, ut in NЄIKH, TЄIMH, KPЄINΩ, MЄICΩ, ΠЄΙΛΑΤΟC, similibusque sexcentis. Itaque comparativi quoniam I producunt in Codd. exeunt in -ЄIΩN et -ЄION. Apud Hyperidem BЄΛTЄION scriptum est et ΗΔЄΙΟΝ et ΚΑΛΛЄΙΟΝΩΝ et alia similia. In ipso Codice Alexandrino, in quo rarius ЄI pro I longo scribitur, bis tamen in hac ipsa Epistola TAXЄION scriptum est pro *τάχιον* in cap. XIII. 19 et 23. Itaque ubi *ἡδίων* et *ἥδιον* occurrebant scribae veteres ΗΔЄΙΩΝ et ΗΔЄΙΟΝ dare solebant, et confusis duabus litterulis quae assolent, ex ΗΔЄΙΩΝ nascitur ΠΛЄΙΩΝ et ΗΔЄΙΟΝ in ΠΛЄΙΟΝ depravatur. Iam apparet quid verum esse arbitrer: nempe locum sic esse emendandum censeo, ut scribatur: *Πίστει ἡδίονα θυσίαν Ἄβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκε τῷ θεῷ*, ut Abel non *maiorem hostiam* sed *gratius acceptiusque sacrificium* quam frater Deo obtulisse dicatur. Quomodo vetus et genuinum ΗΔЄΙΟΝΑ in ΠΛЄΙΟΝΑ abierit paene oculis cernimus. Quam apta et idonea sic sententia exeat nihil attinet pluribus demonstrare. Quid dici debuerit tam manifestum est ut neminem umquam fugerit. Quaesivi ex amico meo erudito Theologo, quomodo tandem Interpretes vulgatam lectionem explicuissent. Respondit Chrysostomo videri *πλείονα θυσίαν* esse *ἐντιμοτέραν*, *λαμπροτέραν*, *ἀναγκαιοτέραν*, Theodoreto et Theophylacto *τιμιωτέραν*, verum non est hoc interpretari, sed *αὐτοσχεδιάζειν* et de suo comminisci aliquid, quod loci sententiae accommodatum esse videatur. Quomodo enim *πλείων* poterit umquam significare *ἐντιμότερος* vel *τιμιώτερος*? Idem mihi narravit Interpretibus recentioribus et novissimis *πλείων* dici videri pro *maior*, id est *potior*, *praestantior*, et in eam rem laudari Hebr. III. 3, Matth. VI. 25, XII. 41 et 42. qui loci nihil faciunt ad rem, nam quid, quaeso, ad nostrum locum illustrandum haec faciunt: *πλείονος δόξης παρὰ Μωϋσῆν ἠξίωται*, *ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς*, *πλεῖον Σολομῶντος ὧδε*, et similia? Nihil prorsus. Si Graece dicitur, ut nemo ignorat, *πολλὴ δόξα*, *τιμή*, *πολὺς ἔπαινος*, sim. pro *magna gloria*, *magnus honor*, *magna laus*, et sim. at nemo sic *πολλὴ θυσία* dicere potuit umquam. Maiorem speciem habet locus ex

Apocalypsi, quem alii afferunt II. 19: καὶ τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων, sed speciem tantum. Nemo harum rerum probe gnarus in animum inducet suum πλείονα pro βελτίονα sive ἀμείνονα usurpari posse. Quando *plura* Latine pro *meliora* dici poterit, tum Graece quoque πλείονα pro βελτίονα poni potuisse puta. Peius etiam Vulgatus locum nostrum interpretatus est: *fide* plurimam *hostiam Abel quam Cain obtulit Deo*, quae misere balbutientis oratio est et ne Latina quidem. Hoc solum loci sententia admittit ut Abel Deo *acceptius gratiusque* quam Cain sacrificium dicatur obtulisse, ut est in antiqua narratione ἐπεῖδεν ὁ θεὸς ἐπὶ Ἄβελ — ἐπὶ δὲ Κάϊν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προσέσχεν. Illius sacrificium Deo *placuit*, huius munera ingrata *aspernatus est*, ut apud Menandrum est:

ἔθυον οὐ προσέχουσιν οὐδέν μοι θεοῖς.

et in carmine ithyphallico, quo Athenienses Demetrio Poliorcetae adulati sunt apud Athen. VI. p. 253. E:

ἄλλοι μὲν ἢ μακρὰν γὰρ ἀπέχουσιν θεοὶ,
ἢ οὐκ ἔχουσιν ὦτα,
ἢ οὐκ εἰσὶν ἢ οὐ προσέχουσιν ἡμῖν οὐδὲ ἕν,
σὲ δὲ παρόνθ' ὁρῶμεν.

et saepius alibi ubi sacrificia Diis *accepta non sunt*, οὐδὲν προσέχειν οἱ θεοὶ dicuntur. Praeterea communis est hominum sententia, quam proponam verbis Porphyrii de Abstin. II. 15: ὅτι μᾶλλον τὸ δαιμόνιον πρὸς τὸ τῶν θυόντων ἦθος ἢ πρὸς τὸ τῶν θυομένων πλῆθος βλέπει, cuius rei luculenta quaedam ex antiquis scriptoribus et poëtis exempla attulit, in his Antiphanis versiculum:

ταῖς εὐτελείαις οἱ θεοὶ χαίρουσι γάρ.

Fac igitur πλείονα θυσίαν esse posse λαμπροτέραν vel μεγαλοπρεπεστέραν, repugnabit ea notio et rei veritati et scriptoris sententiae, quae nihil aliud admittit quam μᾶλλον κεχαρισμένην, δεκτήν, προσδεκτήν, εὐάρεστον τῷ θεῷ θυσίαν προσήνεγκεν, itaque ἡδίονα, non πλείονα. Superest ut demonstrem alibi idem prorsus vitium in libris Mss. commissum esse. Ex iis quae annotavi de ea re ad Philostrati libellum περὶ Γυμναστικῆς p. 82. unum locum afferre satis esto. Apud Demosthe-

nem ἐν τοῖς Προοιμίοις p. 1434, 8. libri omnes exhibent: ἐγὼ μὲν οὖν ἐβουλόμην ἄν, ὥσπερ ὅτι ὑμῖν συμφέρει τοῦ τὰ βέλτιςα λέγοντος ἀκούειν οἶδα, οὕτως εἰδέναι συνοῖσον καὶ τῷ τὰ βέλτιςα εἰπόντι. πολλῷ γὰρ ἂν ΠΛΕΙΟΝ εἶχεν. Sensu vacuum est πλεῖον εἶχεν. Vera lectio servata est apud Demosthenem p. 55, 4: πολλῷ γὰρ ἂν ΗΔΕΙΟΝ (ἥδιον) εἶπον.

C. G. COBET.

EPIGRAMMA VETUS EMENDATUR.

Ad verba Clementis Alexandrini in Protreptico IV. 49: καθάπερ γὰρ οἶμαι οἱ ναοὶ, οὕτω δὲ καὶ οἱ τάφοι θαυμάζονται, πυραμίδες καὶ μαυσώλεια καὶ λαβύρινθοι, exstat vetus Scholion, quod e Codice Parisino primus protulit R. Klotz in Clementis Editione Lipsiensi, his verbis conceptum: πυραμίδες οἰκοδομήματα ἐν Αἰγύπτῳ, ἅπερ ᾠκοδομήθη εἰς μνημάτων χώραν (L. χρείαν), ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἐν αὐταῖς ἐπίγραμμα οὕτως ἔχον·

Μνήματα καὶ Φρηνός τε καὶ ἀντιθέου Μυκερήνου
καὶ Χέοπος κατιδὼν Μάξιμος ἡγεσάμην.

Manifestum est in ΚΑΙΦΡΗΝΟC latere ΚΕΦΡΗΝΟC et scribendum esse:

Μνήματα Κεφρῆνός τε καὶ ἀντιθέου Μυκερίνου
καὶ Χέοπος.

vide modo Herodotum II. 124, 127 et 134, qui illum regem non Κεφρῆνα sed Χεφρῆνα appellat. Superest aliud vitium in ἡγεσάμην, quae forma est prorsus barbara. Maximus nescio quis, qui hos versiculos panxit, dixerat se Cephrenis et Mycerini et Cheopis monumenta *cum admiratione* spectasse. Itaque emendandum est:

κατιδὼν Μάξιμος ἠγασάμην.

Ipsi Clementi reddidi μαυσώλεια pro μαυσώλια nihili forma. Nomina monumentorum omnia in — ειον exeunt, Ἀνακεῖον, Θησεῖον, Αἰγεῖον, Αἰάντειον, Ἀράτειον, Τιμολεόντειον, cet. quae a scribis de more deformantur. Emenda obiter Hesychium Αἰακόντιον: — τὸ Αἰακοῦ τέμενος, imo verò Αἰακεῖον.

C. G. C.